

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ ΤΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ:

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ε. ΑΚΡΙΔΑ

ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΟΥ - ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΟΥ

Ως εν προοιμίω παρακαλώ επιτρέψτε μου να διευκρινίσω και να δηλώσω ρητώς ότι η ακόλουθη εισήγησή μου αφορά αποκλειστικά και μόνον σε μουσικολογικά ζητήματα, όπως θέσεις, απόψεις, αξιώματα και τεχνοτροπίες, βάσει εγκυρότατων πηγών, πόρρω απέχουσα από κρίσεις και σχόλια προς πρόσωπα και χαρακτήρες. Επίσης θάθελα να διευκρινίσω ότι οι επί σειράν ετών αγώνες μου υπέρ της Εθνικοθρησκευτικής μας μουσικής, - νομίζω αποδεδειγμένα - δεν υποκινούνται από κάποια ιδιοτέλεια ή υστεροβουλία. Ως τρίτης γενιάς υπηρέτης αυτής της μεγάλης Εθνικής μας κληρονομιάς συμπάσχω μαζί της σε κάθε κακοποίησή της. Οι αγώνες μου λοιπόν, είναι καθαρώς ιδεολογικοί υπέρ της διάσωσης αυτού του βασικού πολιτισμικού μας στοιχείου της Εθνικής μας ταυτότητας.

Το ανακύψαν σοβαρότατο μουσικολογικό ζήτημα κατά τις δύο - τρεις τελευταίες δεκαετίες, ασφαλώς είναι γνωστό σε όλους. **Ε**πίσης, όλοι γνωρίζουμε ότι το μουσικολογικό αυτό ζήτημα ανέκυψε και υποκινείται από μια ομάδα νεοφανών θεωρητικών και ψαλτών, οι οποίοι **παντί τρόπω και πάση θυσία**, επιχειρούν να επιβάλλουν στο σύνολο των θεραπόντων της μουσικής μας, **πρωτοφανείς, αστήρικτες και ακατανόητες** θέσεις και απόψεις, καθώς και μια πρωτάκουστη τεχνοτροπία στο ψάλλειν. **Θ**ρυαλίδα της ανάφλεξης αυτού του μείζονος μουσικολογικού ζητήματος, είναι η έκδοση ενός αποστασιοποιημένου από τα παραδεδομένα και καθιερωμένα, ενός **γριφώδους και ομιχλώδους συνονθυλευματικού θεωρητικού,**

αυτό του **Σίμωνος Καρά**, το οποίο τιτλοφορείται «**Μέθοδος της Ελληνικής Μουσικής Θεωρητικών**» Αθήναι 1982. Στο εν λόγω θεωρητικό εκτός των πολλών άλλων πρωτοφανών και αβάσιμων θεωριών, βλέπουμε να επιχειρείται και επαναφορά οκτώ(8) απολιθωματικών χειρονομικών συμβόλων της παλαιογραφίας, ερμηνευόμενα στην πράξη αυθαιρέτως και κατά το δοκούν.

Προκειμένου να αναφερθούμε εκτενώς σε αυτά τα χειρονομικά σύμβολα, αντλούμε **αδιάσειστα και αδιάψευστα** στοιχεία από εγκυρότατα επιστημονικά συγγράμματα. Αρχίζουμε, δανειζόμενοι στοιχεία από το περισπούδαστο σύγγραμμα «**Η ΠΑΡΑΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ**» (έκδοση 1917), του κορυφαίου ερευνητού της μουσικής παλαιογραφίας κατά των 20^ο αιώνα, αιμνήστου **Κων/νου Ψάχου**. Στη σελίδα 121 αναφέρει: «**Τα άφωνα σημάδια, άτινα και μεγάλοι υποστάσεις καλούνται, διάφορα δε σχήματα έχοντα, «ουχί δια φωνήν, αλλά δια μόνην χειρονομίαν κείνται**». Εισί δε ταύτα το τε όνομα και το σχήμα: **Ίσον, Διπλή, Κράτημα, Παρακλητική, Λύγισμα, Κύλισμα, Αντικενωκύλισμα, Τρομικόν, Εκστρεπτόν, Τρομικοσύναγμα, Ψηφιστόν, Ψηφιστοσύναγμα, Γοργόν, Αργόν, Σταυρός, Αντικένωμα, Ομαλόν, Θεματισμός έσω, Θεματισμός έξω, Επέγεσμα, Παρακάλεσμα, Έτερον, Ξηρόν κλάσμα, Αργοσύνητον, Γοργοσύνητον, Ουράνισμα, Απόδομα, Θεσ και απόθες, Θέμα απλούν, Χόρευμα, Τζάκισμα, Τρομικοπαρακάλεσμα, Ψηφιστοπαρακάλεσμα, Πίασμα, Σείσμα, Σύναγμα, Έναρξις, Βαρεία, Ημίφωνον και Ημίφθορον**». Συνολικά υπήρχαν **40** άφωνα χειρονομικά σημάδια. Στις σελ. 124

μέχρι 128 του έργου του, ο Κων/νος Ψάχος επιχειρεί μιά ανάλυση – τρόπον τινά – της ενέργειας των αφώνων αυτών σημαδιών και καταλήγει: «**Η** ενέργεια των αφώνων τούτων σημαδιών είναι ορθή, όταν είναι σύμφωνος προς την καθορισμένην γραφήν αυτών, **ή δε ενέργεια αυτών, απεδίδετο δια της λεγομένης χειρονομίας. Αλλ’ επειδή η χειρονομία δεν διεσώθη μέχρις ημών,** η ανάγνωσις της αρχαίας γραφής είναι σήμερον δυνατή δια του αναδρομικού παραλληλισμού της σημερινής γραφής προς τους διαμέσους σταθμούς τών κατά καιρούς γενομένων αναλύσεων προς την πρώτην στενογραφίαν». **Ο** Κωνσταντίνος Ψάχος περιορίζεται σε αυτές και μόνον τις πληροφορίες περί χειρονομιών. **Ι**διαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι, ενώ ήταν ο θεμελιωτής της επιστημονικής διδασκαλίας της μουσικής μας στην μετεπαναστατική Ελλάδα, δεν διανοήθηκε να επαναφέρει και να επιβάλλει στην πράξη κάποια χειρονομικά σημάδια. **Ω**ς πραγματικός επιστήμων, γνώριζε καλώς ότι η ακριβής ερμηνεία τους στην πράξη ήταν τελείως αδύνατη, επί τω λόγω ότι τα σημάδια αυτά είχαν εγκαταλειφθεί και ξεχαστεί προ τριών αιώνων και φυσικά έκτοτε εξέλειπαν και οι γνώστες τους, **οι χειρονόμοι. Ε**δώ θα πρέπει να αναφερθεί και το εξής σημαντικό γεγονός. **Κ**ατά το 1933 έφτασε στην Αθήνα από την μονή **Grotta Gerrat**a της Ιταλίας ο μουσικολόγος μοναχός **Lorenzo Tardo**, προκειμένου να αναγγείλει στους Έλληνες συναδέλφους του, ότι – δήθεν – ανακάλυψε την κλείδα της ερμηνείας της μουσικής παλαιογραφίας μας. **Ο** αείμνηστος Ψάχος του απάντησε: «κάλλιον υμών γνωρίζομεν την παλαιογραφίαν ως σύμβολα γραφής και υποθέτομεν την ερμηνείαν των. **Μ**η υπάρχόντων όμως ειδικών

διδασκάλων η ακριβής ερμηνεία τους είς την πράξιν καθίσταται τελείως αδύνατος. **Φ**υσικά, ο Ιταλός μοναχός δεν επέμενε στην άποψή του. **Έ**τσι ο Κων/νος Ψάχος σεβόμενος τα επιστημονικά δεδομένα και τα ηχητικά παραδεδομένα, απέτρεψε αυθαιρεσίες και αλλοιώσεις στην θεωρία και στην πράξη της μουσικής μας, τιμώντας την επιστημονική του συγκρότηση και τηρώντας την προσήλωσή του στα καθιερωμένα.

Περνάμε σε ένα άλλο, επίσης περισπούδαστο σύγγραμμα για να αντλήσουμε και πάλι έγκυρες πληροφορίες περί χειρονομιών. **Π**ρόκειται για το μνημειώδες έργο του πρωτέκδικου της Μ.Χ.Ε. **Γεωργίου Παπαδοπούλου, «ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΠΑΡ ΗΜΙΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ»** (έκδοση 1890). **Σ**τις σελ. 224 μέχρι 227 γράφει: **Κ**ατά τους βυζαντινούς χρόνους εκαλλιεργήθη και η χειρονομία, ήτις παραλύσασα μετά την υπό των Σταυροφόρων άλωσιν του Βυζαντίου (1204-6), εσώζετο μέχρι το 1650 μ.Χ., παρέμεινε δε ως απλή ανάμνησις εις ημάς. **Η** χειρονομία είναι λείψανον της αρχαίας Ελληνικής μουσικής και του Ελληνικού θεάτρου. **Χ**ειρονομείν δε και χειροσειείν παρά τοις αρχαίοις Έλλησιν εσήμαινε διαφόρους κινήσεις της δεξιάς χειρός, (δι' ής) διηύθυνε το μέλος ο πρώτος τοις άδουσιν, όστις εν τη οργανική μουσική ίστατο επί τόπου υψηλοτέρου έχων εν όψει άπασαν την ορχήστραν». **Κ**αι αφού ο Μέγας Πρωτέκδικος καταγράφει μόνον τις ονομασίες των χειρονομικών σημείων αναφέρει: **«Προς έρευναν και κατάληψιν της σημασίας των χειρονομικών σημείων της βυζαντινής σημειογραφίας, ματαίως πολλοί των σοφών της Ευρώπης**

ησυχολήθησαν». Αναφέροντας δε τις άκαρπες προσπάθειες πολλών ειδικών για την ερμηνεία των χειρονομιών καταλήγει: **«Γινώσκομεν όμως ότι τα χειρονομικά σημεία, γραφή ουκ εδιδάσκοντο** και ως τα σχήματα των ρητόρων τα επιτήδεια εις το κινήσαι τα πάθη, μόνον δια ζώσης φωνής και αισθητών του διδασκάλου κινήσεων διδάσκονται, ούτω και τα χειρονομικά». **Ε**δώ ο διαπρεπής ιστορικός – μουσικολόγος καθιστά σαφές ότι άνευ διδασκάλου κατόχου εκ παραδόσεως τις κινήσεις των χειρονομιών στην πράξη, η γραφή τους αποτελεί γράμμα νεκρό.

Ας ιδούμε όμως τι λέει περί χειρονομιών και **ο σοφός Χρύσανθος** στο κορυφαίο σύγγραμμά του **«ΜΕΓΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ»** (έκδοση 1832), το οποίο αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της θεωρίας της μουσικής μας και φυσικά την **εγκυρότερη πηγή πληροφοριών** περί αυτήν.

Στο ΙΕ' κεφάλαιο του Β' βιβλίου και στην παράγραφο 208, ο Χρύσανθος μας πληροφορεί: **«Χ**ειρονομία είναι, κατά τους εκκλησιαστικούς μουσικούς, κίνησης της χειρός αφορώσα εις ιδεασμόν της μελωδίας και εις καταμέτρησιν του χρόνου, ο οποίος εξοδεύεται, εις αυτήν κατά τους κανόνες της ρυθμικής. **Ε**ις ημάς όμως κατά το παρόν δεν χρησιμεύει εις άλλο, παρά εις το να μάθωμεν την ετυμολογίαν τινών χαρακτήρων, οίτινες έλαβον την ονομασίαν από της χειρονομίας». Στην δε υποσημείωση α) γράφει: **«Η** χειρονομία ήρξατο να ενεργήται εις την εκκλησίαν ευθύς μαζί με την χρήσιν της μελωδίας, προήχθη δε εις τον ύψιστον βαθμόν της επί **Θεοφίλου** αυτοκράτορος κατά το 830 έτος από Θεογονίας, επειδή εκαλλιεργείτο και υπό βασιλέων, και ενοστιμεύετο να χειρονομή

ούτος ο αυτοκράτωρ εν φαιδραίς πανηγύρεσι. **Μ**ετά δε την πτώσιν της Ρωμαϊκής βασιλείας παρήκμαζεν μεν κατ' ολίγον η χειρονομία, εσώζετο δε μέχρι του αχν' έτους (δηλ. 1650). **Ε**ις τους ειδικούς μας όμως καιρούς είναι διόλου άγνωστος η μεταχείρησις τής χειρονομίας». Είναι σαφέστατες οι πληροφορίες που μας δίνει ο μέγιστος των θεωρητικών **Χρύσανθος** για την χειρονομία, η οποία παρακμάζοντας σταδιακώς, έφτασε εξασθενημένη μέχρι το 1650 μ.Χ. **Ε**ν συνεχεία και για 150 χρόνια είχε ξεχαστεί εντελώς η ερμηνεία και η χρησιμοποίησή της. **Η** πληροφορία αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία διότι, α) διατυπώνεται πριν από δύο αιώνες περίπου και β) μας δίνεται από τον κορυφαίο θεωρητικό της μουσικής μας, τον έναν εκ των τριών μεταρρυθμιστών, ο οποίος – φυσικά – ήταν πρωτίστως βαθύς γνώστης της παλαιογραφίας.

Σημαντικότερη είναι, επίσης και μια μεταγενέστερη του Χρυσάνθου πληροφορία περί χειρονομιών. Προέρχεται από την σπουδαία εισήγηση του Άρχοντος πρωτοψάλτου της Μ.Χ.Ε. **Γεωργίου Βιολάκη**, που είχε παρουσιάσει στις 30 Μαρτίου του 1899 στη συνεδρίαση του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου της Κωνσταντινουπόλεως, με θέμα: «**Μελέτη συγκριτική της νυν εν χρήσει μουσικής γραφής προς την του Πέτρου του Πελοποννησίου και προς την αρχαιοτέραν γραφήν**». **Η** εν λόγω μελέτη είχε δημοσιευθεί στο «**Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας**» τεύχος Α' την 1^η Ιανουαρίου του 1900. **Σ**την β' παράγραφο, ο αείμνηστος Βιολάκης είχε πει: «Επί των πολλών περί την μουσικήν αποριών τε και ελλείψεών μου, προσετίθετο και η της

παλαιάς γραφής της μουσικής παντελής άγνοιά μου. **Και** επεθύμουν μεν, εάν μοι ήτο δυνατόν, να εισδύσω κατ' ελάχιστον εις την γνώσιν αυτής, αλλ' **ήτο ανέφικτον τούτο άνευ ζώσης πρακτικής** διδασκαλίας, καθότι εν ταις ημέραις ημών είχεν εκλείψει τελείως η σειρά εκείνη των αρχαίων διδασκάλων, οίτινες ηδύνατο να χειραγωγώσι τους νεωτέρους εις την γνώσιν αυτής». **Επί** των ημερών του Βιολάκη δηλαδή, δεν υπήρχε δάσκαλος για να διδάσκει την παλαιά γραφή. **Υπήρχε**, βεβαίως, ο τελευταίος ίσως γνώστης της γραφής του Πέτρου του Πελοποννησίου, ο γέρων **Πέτρος ο Αγιοταφίτης**, από τον οποίο είχε ζητήσει ο Βιολάκης να διδαχθεί την παλαιογραφία, πλην ο γέρων Πέτρος του αρνήθηκε, λέγοντας ότι είναι ματαιοπονία ανώφελη, αφού τα πάντα έχουν μεταγραφεί επακριβώς στο νέο σύστημα.

Στην υποσημείωση 1 μεταξύ άλλων αναφέρει: «Ο δε περί τα τέλη του παρελθόντος αιώνος ακμάσας ιατροφιλόσοφος **Βασίλειος Στεφανίδης**, εν τω ανεκδότω περί μουσικής πονήματι αυτού, περί των σημαδίων ταύτα λέγει: **«Των σημαδίων η σημασία, γραφή ου διδάσκεται»**. Από τα τέλη, λοιπόν, του ΙΗ' αιώνος, ο ιατροφιλόσοφος Στεφανίδης δηλώνει σαφέστατα ότι η σημασία των σημαδίων (δηλαδή των χειρονομιών) δεν διδάσκεται με τη γραφή.

Στην παράγραφο ΣΤ' ο Βιολάκης αναφέρει: «Περί της πράξεως της χειρονομίας οριστικό τι ουδείς των αρχαίων μας διδασκάλων εξέφρασεν εν τοις περί Μουσικής εγχειριδίοις αυτών καίτοι εν τούτοις σποράδην απαντώνται νύξεις τινές περί χειρονομίας ουχί σαφείς». **Εδώ** έχουμε την εγκυρότατη πληροφορία, ότι για την ερμηνεία της χειρονομίας στην πράξη κανείς από τους παλαιούς

διδασκάλους γράφει κάτι συγκεκριμένο. **Ο**ι δε σποραδικές νύξεις που έκαναν κάποιοι είναι ασαφείς. Και συνεχίζει: «**Οι αρχαίοι πατέρες της εκκλησίας** δεν διέκειντο ευμενώς προς ταύτην (δηλαδή την χειρονομίαν) ως φέρουσαν θεατρικόν χαρακτήρα και μάλιστα **ο ιερός Χρυσόστομος**, όστις ασχάλλων και μη ανεχόμενος τους εν τη εκκλησία κρότους των πελμάτων των ποδών, τας επάρσεις των χειρών και τας ατάκτους του σώματος των χειρονομούντων κινήσεις, μετά πικρίας ελέγχων, αυτούς έλεγεν: «**Άθλιε και ταλαίπωρε!** Δέον σοι δεδοικότα και τρέμοντα την αγγελικην δοξολογίαν εκπέμπειν φόβω τε την εξομολόγησιν τω κτίστη ποιήσθαι και δια ταύτης συγγνώμην των επταισμένων αιτήσθαι, συ δε τα μίμων και ορχηστών ενταύθα παράγεις ατάκτως μεν τας χείρας επανεινών και τοις ποσίν εφαλλόμενος και όλω περικλώμενος τω σώματι... **Τι συντείνουσι προς ικεσίαν χείρες επί μετεώρω συνεχώς επαιρόμεναι και ατάκτως περιφερόμεναι, κραυγή τε σφοδρά και βιαία ωθήσει το άσημον έχουσα;** (Χρυσοστόμου ομιλία εις τον Ησαίαν). **Ο**ι άγιοι πατέρες της εκκλησίας λοιπόν, όχι μόνο δεν συμπαθούσαν τις χειρονομίες, αλλά δυσανασχετούσαν και τις απέρριπταν ως θεατρικές κινήσεις και επιδείξεις. **Ο** ιερός Χρυσόστομος μάλιστα, κατακεραυνώνει τους χειρονομούντες για τις συνεχείς θεατρικές επάρσεις και τις περιφορές των χειρών, τις ταλαντεύσεις και τους ακκισμούς του σώματος, τους κρότους των πελμάτων των ποδών και τις σφοδρές και βίαιες κραυγές.

Συνοψίζοντας τις περί χειρονομιών πληροφορίες διαπιστώνουμε ότι: α) **Ο**ι άγιοι πατέρες στηλίτευαν και

απέρριπταν τις χειρονομίες, διότι είχαν καθαρώς θεατρικό χαρακτήρα απάδοντα προς την προσευχητική μουσική. β) **Ο** πολύς **Χρυσάνθος στο «ΜΕΓΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ» του μας διαβεβαιώνει ότι οι χειρονομίες είχαν εγκαταλειφθεί και αγνοούνταν η ερμηνεία και η χρήση τους από το 1650 μ.Χ. γ) **Τ**ην εγκατάλειψη και αχρήστευση των χειρονομικών σημαδιών επιβεβαιώνουν και **όλοι οι μεταγενέστεροι του Χρυσάνθου** ερευνητές της μουσικής μας, ιστορικοί, θεωρητικοί, αλλά και πρωτοψάλτες. δ) **Ο**ι τελευταίοι Πρωτοψάλτες των πατριαρχικών αναλογίων **Ναυπλιώτης, Πρίγγος, Στανίτσας, Νικολαΐδης και Αστέρης**, από τους οποίους έχουμε και πολλά ηχητικά δείγματα, καθώς και όλοι οι μαΐστορες της ψαλτικής εντός και εκτός της χώρας, ουδέποτε χρησιμοποίησαν χειρονομικά σημάδια, αφού αυτά είχαν καταργηθεί και ξεχαστεί προ τριών – τρισήμισυ αιώνων.**

Τα παραπάνω αδιάσειστα και αδιάψευστα στοιχεία, τις κραυγαλέες αυτές αλήθειες, ήρθε να ανατρέψει στην εκπνοή του 20^{ου} αιώνα **ο Σίμων Καράς** με το προαναφερόμενο θεωρητικό του, το οποίο αποτελεί πασιφανή παραχάραξη της παραδοσιακής βυζαντινής μουσικής με τις ανιστόρητες και αντιεπιστημονικές του παραδοχές.

Μεταξύ των πολλών καινοφανών και ακατανόητων θέσεων και απόψεων τις οποίες περιγράφει σε αυτό, επαναφέρει και 8 από τα 40 ξεχασμένα επί τρισήμισυ αιώνες χειρονομικά σημεία, με σκοπό την πειθαναγκαστική επιβολή τους στην πράξη! **Σ**τα προλεγόμενα και **στις σελ. Ε-ΣΤ' του Α' τόμου** τού θεωρητικού του γράφει σχετικά: «Ως προς την ανάπτυξιν της ύλης, **ιδιαιτέρα προσοχή**

εδόθη: εις τα περί χειρονομιών ένθα δια πλήθους μουσικών γυμνασμάτων και παραδειγμάτων επιβεβαιούται ο ρόλος εκάστης εξ αυτών περί την διαμόρφωσιν και πιστήν απόδοσιν των μουσικών μορφών και θέσεων της εκκλησιαστικής μουσικής. **Χ**ωρίς της γνώσεως των χειρονομιών, ενδέχεται – ή μάλλον συμβαίνει – ώστε εκ του αυτού μουσικού κειμένου ψάλλοντες, εκ διαφόρων σχολών προερχόμενοι ψάλται, διάφορον έκαστος ν' αποδίδωσι μέλος: **Ά**λλως θα ψάλλει ο **δυτικομαθημένος βυζαντινός μουσικολόγος**, άλλως ο **ωδειακός ψάλτης** της βυζαντινής μουσικής, άλλως ο **κατά σύγχρονον καινοφανές πανηγυριώτικον ύφος ψάλλον** διεθνούς (!) φήμης ιεροψάλτης και χοράρχης και άλλως ο την παλαιάν μουσικήν παράδοσιν της εκκλησίας μας ακολουθών βυζαντινός ψάλτης εδώ και εις τας επαρχίας. **Η** περί χειρονομιών έκθεσις, θέλει χρησιμεύσει και ως προπαιδεία δι' όσους εκ των νεοτέρων, αποφασίσουν ν' ασχοληθούν και με τα παλαιογραφικά της εκκλησιαστικής μουσικής, συμφώνως προς τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μουσικά κείμενα και θεωρητικά συγγράμματα, τα μουσικά όργανα (ως προς τα διαστήματα) και την φωνητικήν παράδοσιν της ιεράς μουσικής και όχι με αρρύθμους και ατόνους μουσικολογικάς ξηροφωνίας». **Ε**ίναι οφθαλμοφανές ότι ο Καράς με τον πλουραλιστικό λόγο του, **αγνοεί, περιφρονεί και απορρίπτει όλα** τα προηγούμενα **επιστημονικά συγγράμματα τα οποία περιέχουν σοφία Αγίων Πατέρων της εκκλησίας μας και σαφή πορίσματα ερευνών κορυφαίων επιστημόνων μελετητών**. Παράλληλα θέτει στο περιθώριο τους «**δυτικομαθημένους βυζαντινούς μουσικολόγους**», τους «**ωδειακούς ψάλτες**», τους «**πανηγυριώτες διεθνούς φήμης** (με ειρωνικό θαυμαστικό)

ψάλτες και χοράρχες» και τας «αρρύθμους και ατόνους μουσικολογικάς ξηροφωνίας». Δηλαδή καταργεί τους πάντες. Και για να επικυρώσει την κατάργηση όλων αυτών επαναφέρει επιλεκτικά μερικά από τα προ αιώνων ξεχασμένα χειρονομικά σημάδια. Έτσι στο κεφάλαιο Ε' «ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΙΣ» και στις σελ. **180-181 του Α' τόμου** του θεωρητικού του, βλέπουμε να επαναφέρει 2 χειρονομίες μετά φωνής, **το ισάκι και την οξεία** και 5 χειρονομίες άνευ φωνής, **το τζάκισμα, το πίεσμα, το λύγισμα, το τρομικόν και το στρεπτόν. Στη σελίδα 218** του ιδίου τόμου καταγράφει και **την παρακλητική. Συνολικά επαναφέρει 8 απολιθωματικά χειρονομικά σημάδια, των οποίων όμως, όπως αναφέρει στη σελ. 180 του Α.Τ. του θεωρητικού του, «σώζετ' εν τη πράξει της ψαλμωδίας η ενέργεια αυτών». Αφού, όπως δηλώνει, σώζεται στην πράξη η ενέργειά τους, τι χρείαν είχαμεν επαναφοράς και καταγραφής των μέσα στα μουσικά κείμενα; Επί πλέον δε, πότε, πόθεν, πού και εκ ποίων εδιδάχθη ο Καράς την σημασία και την εφαρμογή στην πράξη αυτών των από αιώνων (κατά κοινήν επιστημονικήν διαπίστωσιν και ομολογίαν) καταργηθέντων και λησμονηθέντων χειρονομικών συμβόλων; Στη συγκεκριμένη ερώτησή μας – όπως και σε πολλές άλλες – δεν πήραμε ποτέ απάντηση από τους διαδόχους του, φανατικούς υποστηρικτές της επαναφοράς και χρήσεως αυτών των αγνώστων 8 συμβόλων. Ευτυχώς, την απάντησή μας την δίνει ο ίδιος ο Καράς στην **σελ. δ' του Α' τόμου** του θεωρητικού του, όπου δηλώνει ρητώς ότι τον καθοδήγησε: «**Η κατά την 24^{ην} Δεκεμβρίου του 1940, εκ τυχαίας χειρονομίας πτώσις του μουσικού παλαιογραφικού****

παραπετάσματος, ήτις επέτρεψε να φανή το μέχρι τότε αγνοούμενον και σήμερα ακόμη αμφισβητούμενον παρά την αγνοούντων αυτό, σύστημα της παλαιότερας μουσικής γραφής»! Επειδή αδυνατούμε να ερμηνεύσουμε ένα τέτοιου μεγέθους υπερφυσικό φαινόμενο, θα είχε την καλωσύνη κάποιος να μας εξηγήσει τέλος πάντων τι σημείον μέγα ενεφανίσθει στον Σίμωνα Καρά τότε και του αποκάλυψε τα μυστικά της μουσικής παλαιογραφίας; Κατά την ταπεινή μας άποψη το βέβαιον είναι ένα και μοναδικό. Ότι δηλαδή αυτή η «**τυχαία χειρονομία**», μόνον επιστημονική μεθοδολογία και τεκμηρίωση δεν είναι. Σαφώς είναι μία υποθετική, αυθαίρετη και άκρως επιπόλαια προσέγγιση του σοβαρότατου αυτού ζητήματος. Προσέγγιση με την οποία ο Καράς προετοίμαζε επιμελώς, αλλά αδοκίμως, την «**μελλοντική μουσική του παράδοσης**», ως συνέχεια – δήθεν – της παλαιάς μουσικής παραδόσεως της εκκλησίας μας, διατεινόμενος ότι την ακολουθεί και ο ίδιος ως βυζαντινός ψάλτης. Ωστόσο, ο «σοφός διδάσκαλος του γένους», - όπως τον αποκαλούν κάποιοι διάδοχοί του - **δεν μας δίνει ούτε ένα παράδειγμα οιαδήποτε ψάλτου**, ο οποίος να έψαλλε προ αυτού κατά το σύστημά του, το οποίο χαρακτηρίζει ως «**παλαιάν μουσικήν παράδοσιν**». Σαφώς, δεν υπήρξε ποτέ ένας τέτοιος ψάλτης. Ως – δήθεν – «παλαιά παράδοση», εννοεί το υπ' αυτού δημιουργηθέν μουσικόν ιδίωμα κατά την τελευταία 15ετία της ζωής του. Αυτό όμως είναι ένα νέο **προσωπικό δημιούργημα**, ένα **υποκατάστατο** της πραγματικής παράδοσης, το οποίο σκοπό έχει την κατάργησή της, προκειμένου να πάρει τη θέση της. Άρα

παράδοση – **κατασκευάσµα ενός ανθρώπου** για να επιβληθεί και να επικρατήσει στο µέλλον. **Και** δεν την χαρακτηρίζουµε παράδοση του µέλλοντος, επειδή κάποιοι διάδοχοί του διατυµπανίζουν παντί τρόπω ότι το Καραϊκό σύστηµα είναι το γνήσιο παραδοσιακό και το πλέον ενδεδειγµένο για τον 21^ο αιώνα. **Αλλά** και διότι ο ίδιος ο Καραάς φαίνονταν προσηλωµένος στα καθιερωµένα µέχρι της εκδόσεως του θεωρητικού του το 1982. **Συγκεκριµένα**, επί 42 ολόκληρα χρόνια (1940 – 1982) ουδέποτε είχε αναφερθεί στην «τυχαία χειρονομία», δηλαδή στο αποκαλυπτικό της παλαιογραφίας όραµά του. **Επίσης** σε κάθε ευκαιρία έδειχνε την προσήλωσή του στα παραδεδοµένα, όπως: **Το 1933** στο φυλλάδιο που είχε εκδώσει µε τίτλο «**Η Βυζαντινή Μουσική Σηµειογραφία**» και στη σελ. 9 γράφει: «**Οι τέλεον αναλύσαντες την παλαιάν γραφήν τρεις διδάσκαλοι, Γρηγόριος ο Πρωτοψάλτης, Χουρμούζιος ο Χαρτοφύλαξ και Χρύσανθος Μητροπολίτης Προύσης, οι και θεµελιωταί του σηµερινού μουσικού συστήµατος**». **Το 1953** «εις το εν Θεσσαλονίκη Βυζαντινολογικόν Συνέδριον» ο Καραάς παρουσιάζει την εισήγησή του: «**Η ορθή ερµηνεία και Μεταγραφή των Βυζαντινών Μουσικών Χειρογράφων**» και ανακοινώνει: «**Συµπέρασμα: Ούτω η ασµατική παράδοσις της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας και δια της γραφής συνεχώς συμπληρωµένης και απλοποιουµένης και δια της διδασκαλίας και δια της συνεχούς πράξεως εν τη θεία λατρεία, δείκνυται διατηρηθείσα, αδιάφθορος και γνήσια κατά βάσιν από πάσης ξενικής επιδράσεως και επιρροής δια μέσου των αιώνων**». **Η** ανακοίνωση αυτή πραγµατοποιήθηκε **13 ολόκληρα χρόνια** µετά

την «**τυχαία χειρονομία**» του 1940. Την δημοσίευσε δε και **το 1990**, δηλαδή 8 χρόνια μετά την έκδοση του θεωρητικού του, στο οποίο αναφέρει την αποκαλυπτική της παλαιογραφίας «**τυχαία χειρονομία**». **Ποιά, τέλος πάντων, θα πρέπει να εκληφθεί ως έγκυρη και οριστική άποψή του; Εκείνη του 1933, του 1940, του 1953, του 1982 ή του 1990; Πώς να ερμηνευτούν αυτές οι συνεχείς αυτοαναιρέσεις του; Ως κραυγαλέες παλινωδίες άνευ ουδεμίας σημασίας ή ως σκόπιμες ενέργειες αποσκοπούσες στην σύγχυση, στην αμφισβήτηση και τελικώς στην απόρριψη της μουσικής μας ως τέχνης και επιστήμης; Προφανέστατα οι απόψεις του αυτές κατατείνουν εκδήλως στην ανατροπή και καταστροφή του μουσικού μας συστήματος. Αλλά και αν ακόμα κάποιος θα ήθελε να θεωρήσει ως γεγονός τετελεσμένο **το απίθανον** της «**τυχαίας χειρονομίας**», θα έπρεπε – νομίζω – να διερωτηθεί: **Αυτή η «τυχαία χειρονομία» ήταν τόσο σύντομη ώστε από τα 40, μόνον τα 8 σύμβολα της παλαιογραφίας πρόλαβε να αποκαλύψει στον Καρά; Γιατί ο Καράς δεν έσπευσε τότε να ανακοινώσει την γενομένην σε αυτόν αποκάλυψη της ερμηνείας έστω και των 8 σημείων της παλαιογραφίας στην επί της Θείας Λατρείας Επιτροπή του Οικουμενικού μας Πατριαρχείου; Γιατί δεν την ανακοίνωσε στην Ι.Σ. της Εκκλησίας της Ελλάδος; Γιατί δεν την έθεσε υπ όψη του ακμαίου ακόμα και δραστήριου μουσικολόγου Κων/νου Ψάχου; Γιατί δεν την ανακοίνωσε στις τότε λειτουργούσες σχολές της Βυζαντινής Μουσικής; Γιατί δεν έβαλε έκτοτε σε εφαρμογή τα αποκαλυφθέντα ούτε στη δική του σχολή; Γιατί δεν μετέβη τότε στην Πόλη, προκειμένου να διδάξει τους****

Άρχοντες της Μ.Χ.Ε. Πρίγγο και Στανίτσα διορθώνοντας έτσι το «εξωπαραδοσιακό» ψάλλειν τους, όπως το χαρακτηρίζουν σήμερα οι διάδοχοί του; **Γιατί** αυτή την «τυχαία χειρονομία» την κράτησε επτασφράγιστο μυστικό επί 42 ολόκληρα χρόνια, δηλαδή από το 1940 μέχρι το 1982 που εξέδωσε το θεωρητικό του; **Αυτά** και πολλά άλλα εύλογα και καίρια ερωτήματα εφ' όλης της ακατανοήτου ύλης του θεωρητικού του παραμένουν αναπάντητα. Διότι δεν περιέχει μόνον τα 8 επαναφερθέντα απολιθωματικά χειρονομικά σημάδια, αλλά παρουσιάζει και πληθώρα άλλων νεοφανών και αστήρικτων στοιχείων. **Επιγραμματικώς** αναφέρουμε τα κυριότερα: α) **Κατακερματίζει τους 8 ήχους σε 42** συν 50 παραγώγους των, τους ανεβάζει στους 92. β) **Κατατέμνει τις 17 κλίμακες,** φτάνοντάς τες **στις 134.** γ) **Περιγράφει ακραία** και ανεφάρμοστα **τονικά διαστήματα των 23 ½ και 3 ¼** τμημάτων. δ) **Χρησιμοποιεί** συνεχώς και εφ' όλων σχεδόν των φθόγγων **ακραία σημεία αλλοιώσεως** μη αφήνοντας ποτέ συγκεκριμένο τονικό διάστημα. ε) **Δίδει 12 διαφορετικές αναλύσεις της πεταστής.** στ) **Χρησιμοποιεί** κατά κόρον **ορολογίες της Ευρωπαϊκής και κυρίως της Αραβοπερσοτουρκικής μουσικής,** προς την οποία μάλλον **προσιδιάζει το εν λόγω θεωρητικό του.** Προσπαθώντας να εφαρμόσουν στην πράξη αυτές τις νεοφανείς, δαιδαλώδεις και ομιχλώδεις θεωρίες η ομάδα των διαδόχων του, έχουν διαμορφώσει ένα πρωτάκουστο **ιλαροχορευτικό και ακκιστικό ψάλλειν, τελείως ανοίκειο προς τους ιερούς χώρους των ναών και τους χρόνους των ιερών ακολουθιών.** Έτσι όμως, το ψάλλειν χάνει τον αυστηρό εκκλησιαστικό χαρακτήρα του, χάνει την καταλυτικότητα και την επιβαλλόμενη προσευχητική σοβαρότητά του και

μεταβάλλεται σε ελαφρολαϊκό ασματάκι. **Κάποιοι** μάλιστα, προκειμένου να αποδώσουν – δήθεν – τις επαναφερθείσες 8 χειρονομίες στην πράξη, **χειρονομούν περιέργως, ατάκτως και εντόνως**, μεταβάλλοντας το ιερό αναλόγιο σε βάθρο θεάτρου και **προκαλώντας θυμηδίαν**. Εδώ τίθεται και ένα άλλο εύλογο ερώτημα. **Ελλείπει** διδασκάλων χειρονόμων από το 1650, οι 8 επαναφερθείσες χειρονομίες ερμηνεύονται υποθετικώς και κατά το δοκούν. **Γιατί** να μην υποθέσει κάποιος ότι οι ερμηνείες αυτές ενδέχεται να αντιστοιχούν σε κάποιες άλλες χειρονομίες ή και σε καμία από τις 40; Όμως, περί της ερμηνείας των χειρονομιών υπάρχουν και άλλες τελείως διαφορετικές από αυτές του Καρα απόψεις. Ότι δηλαδή, η κάθε μία από αυτές αναλύονταν σε ολόκληρη μελωδική φράση. Ως ένα παράδειγμα αναφέρω την ανακοίνωση του κ. Κωνσταντίνου Καραγκούνη με θέμα: «Η Διαχρονική Παράδοση των Παπαδικών «θέσεων» των Χερουβικών της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Περιόδου στα Χερουβικά του Πέτρου του Πελοποννησίου». Η εν λόγω ανακοίνωση παρουσιάστηκε στο Β΄ Διεθνές Συνέδριο Μουσικολογικό και Ψαλτικό, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα από 15 έως 19 Οκτωβρίου του 2003 και δημοσιεύτηκε στα πρακτικά το 2006. Σε αυτή την ανακοίνωση (σελ. 138 – 139 των πρακτικών), ο κ. Καραγκούνης αναλύει τη θέση της **Παρακλητικής με 25 ποσοτικούς χαρακτήρες** της εν χρήσει γραφής των τριών Διδασκάλων, ενώ αναλύει **το Τρομικόν με 11 χαρακτήρες** και **το Λύγισμα με 29 χαρακτήρες** της εν χρήσει γραφής. Ποιές λοιπόν είναι οι ορθές αναλύσεις και ερμηνείες των χειρονομιών; Οι ως άνω πολύφθογγες ή οι Καραϊκές με τα φευγαλέα φωνητικά πετάγματα και τα περίεργα τρέμολα; Φρονώ ότι αληθή απάντηση μόνον οι

πραγματικοί γνώστες των χειρονομιών, οι χειρονόμοι θα μπορούσαν να δώσουν, οι οποίοι όμως έχουν εκλείψει από το 1650 μ.Χ. Συνεπώς κάθε άλλη άποψη είναι υποκειμενική, άρα αυθαίρετη, άνευ πειστικότητας.

Και όμως! Το θεωρητικό του Καρά, πλήρως αποστασιοποιημένο από τα επί αιώνες παραδεδομένα και καθιερωμένα σε θεωρία και πράξη της Ελληνικής Βυζαντινής Μουσικής, αυτό το προσωποπαγές και ανιστόρητο θεωρητικό αν και στερούμενο οιασδήποτε εγκρίσεως παρ' ουιουδήποτε αρμοδίου φορέως, παρεισέφρυσε στις διάφορες σχολές βυζαντινής μουσικής, ακόμα και στην Δημόσια Εκπαίδευση. Αποτελεί δε θεμέλιο για αναπαραγωγή πολλών νεωτέρων εγχειριδίων από κάποιους παλαιοεκσυγχρονιστές. Είναι αυτοί που το έχουν αναγάγει σε αλάθητο δόγμα και επιδιώκουν την πειθαναγκαστική επιβολή του με υπέρμετρο φανατισμό και ανυποχώρητο πείσμα. Περιφρονούν και καταστρατηγούν Πατριαρχικές εγκυκλίους και Συνοδικές αποφάσεις για εμμονή στα παραδεδομένα. Παραχαράσσουν το θεμελιώδες θεωρητικό του Χρυσάνθου και αλλοιώνουν Πατριαρχικές εκδόσεις μελοποιητικών έργων των Αρχόντων Πρωτοψαλτών. Και όλες αυτές τις ηθικώς ανεπίτρεπτες και νομικώς απαράδεκτες ενέργειές τους, τις ονομάζουν έρευνα και εξέλιξη. Σαφώς, είναι μια έρευνα χίμαιρα και μια εξέλιξη επί τα χείρω, αφού στερείται επιστημονικών ερεισμάτων και οδηγεί προς το άγνωστο απώτατο παρελθόν και προς το σκοτάδι. Θεωρούν ως θέσφατα όλες τις καινοφανείς και αστήρικτες απόψεις του Καρά και απαγορεύουν στους προσηλωμένους στα παραδεδομένα να

υπεραμύνονται των καθιερωμένων και να εκφράζουν αντίθετες προς το δόγμα τους απόψεις. **Τ**ους αποκαλούν άσχετους, ασεβείς, συκοφάντες και υβριστές! και **Τ**ους απειλούν με μηνύσεις, σέρνοντας μάλιστα στα δικαστήρια κάποιους επιστήμονες, επειδή αποκαλύπτουν τις ψευδείς μουσικές τους απόψεις. **Γ**ενικώς, έχουν **δημιουργήσει** μια πλήρη **σύγχυση** και **αναστάτωση** και μια **χάωδη κατάσταση** στην μουσική μας και σε όλους τους καθ' οιονδήποτε τρόπο ασχολούμενους με αυτήν.

Θλιβερή διαπίστωσή μας είναι ότι θέσεις και απόψεις – κυρίως τις περί χειρονομιών – αυτού του προσωποπαγούς και ανατρεπτικού των παραδεδομένων θεωρητικού τού Καρά, τις υιοθετούν εσχάτως και κάποιοι «δυτικομαθημένοι βυζαντινοί μουσικολόγοι» πανεπιστημιακοί. **Δ**υστυχώς, «**η τυχαία χειρονομία**» ενός αυτοδίδακτου, εμφανίζεται ισχυροτέρα τίτλων, ανεγνωρισμένων και έγκριτων επιστημόνων της μουσικής μας. **Μ**ε όλο το σεβασμό που έχουμε προς τους πανεπιστημιακούς τίτλους και την εκτίμηση προς τα πρόσωπα των κατόχων τους, θα θέλαμε να μας επιτρέψουν την εξής ερώτηση: **Ε**άν κάποιος εμπειρικός δάσκαλος έγραφε ένα βιβλίο σε μια συνονθυλευματική και ακατανόητη γλώσσα, την παρουσίαζε ως γνήσια αρχαΐζουσα και διατείνονταν ότι μόνον αυτός γνωρίζει ακριβώς την απαγγελία της προσωδίας, αποκαλώντας τους πανεπιστημιακούς καθηγητές της φιλοσοφικής ως αγράμματους και άσχετους, αυτοί οι πανεπιστημιακοί θα αποδέχονταν αδιαμαρτύρητα και θα υιοθετούσαν αυτές τις θέσεις και τις απόψεις του, αναπαράγοντας και οι ίδιοι ένα τέτοιο ακατανόητο έργο; Ή εάν εμφανίζονταν κάποιος εμπειροτέχνης οικοδόμος και επιχειρούσε

επίκριση και ελαιοχρωματισμό των στηλών του Παρθενώνα, διατεινόμενος ότι έτσι τις οραματίστηκε παραδοτέες από τους Καλλικράτη και Ικτίνο, θα επικύρωνε μια τέτοια πράξη κάποιος πανεπιστημιακός καθηγητής πολυτεχνικής σχολής; Δεν θα αντιδρούσε το Υπουργείο Πολιτισμού και ολόκληρη η Κυβέρνηση; Τούτο το μείζον Εθνικοπολιτισμικοθησκευτικό μας κεφάλαιο, η μητρική μας μουσική γλώσσα είναι τελείως απροστάτευτη και άθυρμα στις προτιμήσεις του καθενός;

Ιδιαίτερη ανησυχία εμπνέει το γεγονός ότι έχει δημιουργηθεί μια εντελώς εσφαλμένη εντύπωση σε πολλούς, για το ανακύψαν σοβαρότατο αυτό μουσικολογικό ζήτημα. **Ό**τι – δήθεν – είναι μία απλή διαφωνία μεταξύ δύο διαφορετικών ψαλτικών ομάδων. **Ουδέν αναληθέστερον.** Αυτή είναι μία λίαν επικίνδυνη άποψη για την μουσική μας, πόρρω απέχουσα της πραγματικότητας. Η μόνη αλήθεια είναι ότι: αφ' ενός μεν ενεφανίσθη εσχάτως **μια ομάδα ψαλτών** εκφράζουσα **ένα αρτισύστατο και αστήρικτο μουσικό σύστημα**, επιδιώκουσα παντοιοτρόπως την ανατροπήν των επί αιώνες παραδεδομένων και καθιερωμένων και αφ' ετέρου υπάρχει η συντριπτική πλειοψηφία των καθ' οιονδήποτε τρόπο θεραπόντων της μουσικής μας, οι οποίοι **αγωνίζονται ιδεολογικώς** να διατηρήσουν την από αιώνων επιτυχώς εφαρμοζόμενη θεωρία και πράξη της. **Οι πρώτοι**, επιχειρούν **υποθετικώς και αυθαιρέτως**, να επαναφέρουν λησμονηθέντα απολιθώματα της παλαιογραφίας, ενώ **οι δεύτεροι**, στηρίζονται σε **ακλόνητα αξιώματα** και **ιστορικές αλήθειες**, όπως πατερικές υποθήκες, επιστημονικά συγγράμματα, Πατριαρχικές αποφάσεις, Συνοδικές εγκυκλίους και

στην ζώσα και ρέουσα παράδοση. **Εάν - Ο ΜΗ ΓΕΝΟΙΤΟ - επικρατήσει** αυτό το νεοφανές, μουσικό σύστημα της μειοψηφικής ομάδας των πρώτων, **τότε (αλλοίμονον) η μητρική μας μουσική γλώσσα αλλάζει άρδην ύφος και ήθος**, οπότε αυτό το βασικό εθνοθηρησκευτικοπολιτισμικό μας στοιχείο απόλλυται οριστικώς. **Μια** τέτοια απώλεια όμως, θα είχε οδυνηρές επιπτώσεις, τόσο στις ιερές ακολουθίες της Ορθοδόξου λατρείας μας, όσο και στις κοσμικές - λαϊκές μουσικές μας εκφράσεις και εκδηλώσεις και, συνεπώς, στην γενικότερη διαμόρφωση των ηθών της κοινωνίας μας. **Αυτό** ακριβώς επισημαίνει στο **Δ' βιβλίο της «Πολιτείας» του ο μέγιστος φιλόσοφος Πλάτων** λέγοντας: **«Πρέπει μετά μεγάλης ευλαβείας ν' αποφεύγωμεν πάσαν μεταβολήν εις το είδος της μουσικής, διότι διατρέχομεν τον κίνδυνον να χάσωμεν το παν...»**. Πόσο επίκαιρη είναι αυτή η αδαμάντινη άποψή του! **Ακριβώς**, για την αποτροπή αυτού του κινδύνου αμύνεται σθεναρώς η μεγάλη πλειοψηφία των προσηλωμένων στα παραδεδομένα της μουσικής μας. **Όμως**, δεν αρκούν οι κραυγές αγωνίας του συνόλου των θεραπόντων της, για την διάσωσή της. **Για** την αποτελεσματική αντιμετώπιση και την ορθή διευθέτηση του αναφυέντος μείζονος μουσικολογικού ζητήματος, **αδήριτη προβάλλει η ανάγκη ουσιαστικής παρέμβασης των αρμοδίων και υπευθύνων φορέων - θεματοφυλάκων των Εθνικών μας κεφαλαίων και πολιτισμικών μας αξιών, της Εκκλησίας και της Πολιτείας. Και** μάλιστα το ταχύτερο δυνατόν. **Το απαιτεί η Εθνική μας επιβίωση. Το επιτάσσει η ιστορική πορεία μας στο διηνεκές.**